

Om Søren Kierkegaard og hans slægt

af OLAF KIERKEGAARD

Den 11. november 1955 er det hundrede aar siden Søren Kierkegaard, paa det gamle Frederiks hospital i Bredgade, stred den strid der skulde blive hans sidste; og man tager næppe fejl, naar man formoder anledningen vil blive brugt til at finde nye sider frem fra hans liv og hans tænkning. Ingen er vel som S. K. blevet analyseret forfra og bagfra, fra alle mulige synsvinkler, og ikke altid med lige godt resultat. Man synes undertiden grænsen for det opnaaelige har vist sig; men i de senere aar har ogsaa psykiatrien kastet sit søgelys paa ham – og saa er der igen fri bane en tid frem.

Gennem aarene er der blevet skrevet – her og i udlandet – et væld af bøger og afhandlinger, artikler og pjecer til belysning af S. K. og hans slægt. Det er ikke altsammen noget, der kan staa for en nærmere prøvelse; men det indeholder alligevel undertiden ting der viser vej – et fingerpeg – en tanke, og som for den flittige forsker kan være en hjælp til at komme ind paa det rette spor. For saadanne er nedenstaaende – uden at præterere det uopnaaelige – et forsøg paa at give en oversigt over trykte og utrykte kilder til forstaaelse af Søren K. og den slægt hvoraf han er runden.

S. K. var bundet til sin slægt med stærke baand, og paa et enkelt punkt – forholdet til faderen Michael Pedersen K., ved vi at dette fik en altoverskyggende betydning for ham og prægede hans person og hans forfatterskab til det sidste.

Det meste materiale der omhandler S. K. og hans slægt tager sit udgangspunkt ved faderen Michael Pedersen Kierkegaard (daabsprotokol og begravelsesprotokol viser »Michel«); men det er muligt at komme et par slægtled længere tilbage, nemlig til Christen Jespersen K., der fødtes c. 1673¹ og blev begravet i Sædding 1749. Før den tid er det vanskeligt at følge

¹ Olaf Kierkegaard og P. T. Parup: Chresten Jespersen Kierkegaards Efterslægt. (1941).

slægtens oprindelse. Noget trykt materiale findes ikke, og af utrykte kilder saasom kirkebøger, skødeprotokoller og lignende er materialet naturligt nok ret mangelfuldt, dels paa grund af manglende oplysninger i bøgerne, dels fordi der før 1673 ikke fandtes nogen af slægten, der har baaret navnet K. Det kan betragtes som givet, at der ikke før den tid i slægten har været medlemmer, der har gjort sig særlig bemærket og om hvem der derfor findes optegnelser der kunne fortælle om dens udspring. Slægtens oprindelse taber sig i det uvisse; men det synes klart at forfædrene var vestjydske hedeboender om hvem kirkebogsmaterialet siger meget lidt. Ofte var jo kirkebøgerne en slags privat dagbog for præsterne, hvor man undertiden finder præstens personlige mening om de paagældende, – hvis der overhovedet findes nogen optegnelse. Først efter 1650 kom der system i kirkebogsførelsen, saaledes at der først efter dette tidspunkt kan siges at være fast grund under fødderne. Til gengæld har vi værdifulde kilder til forstaaelse af slægten i kirkebøgerne efter den tid, saadan som de forefindes paa landsarkiverne i Viborg og København.

Sædding ligger c. 22 km sydøst for Ringkøbing og var anneks til Bølling præstekald. Til dette pastorat hørte to »kirkegaarde«. Fra den ene af disse gaarde stammer slægten – og navnet – der træffes første gang som slægtsnavn 1673, ovennævnte Christen Jespersen K., der var gift to gange. Med sin anden hustru: Maren Mikkelsdatter, der er født c. 1680 og død 1736, havde han 8 børn. En af disse: Peder Christensen K. fødtes i Sædding 19.–10. 1712 og blev gift med Maren Anderdatter 25.–10. 1750, datter af fæstegaardsmand i Stengaard, Sædding, Anders Jensen Stengaard og Maren Lauridsdatter, der er søster til broderen, Anders Christensen K., der blev kaldt Gade, efter en lille gaard han selv fik. Ved siden af landbruget drev han ogsaa hosekræmmerhandel. Kirkebogen i Sædding meddeler 1799: »Torsdagen d. 3. oktober døde i Kirkegaard Peter Christensen, æt. 87. mindre end 16. dage. begr. med Ligprædiken Torsd. 10. okt. b.« Om Maren Andersdatter hedder det: »den 13. feb. 1813 Maren A. K. begravet æt. 87 aar«. Disse to var altsaa S. K.s bedsteforældre. I dette ægteskab var der 9 børn, af hvilke S. K.s fader Michael P. K. var den fjerde ældste. Han blev født i Sædding 12. december 1756 og døde i København 9. august 1838, som en meget velstaaende mand.²

Læge A. Toft har i »Gads danske Magasin« 1940 givet nogle oplysninger om S. K.s fader, og mener at M. P. K. som dreng skulle have været i tjeneste hos sin faders fætter Michel Graversen i Andbæk, og fremsætter saa den formodning, at det var her det skete: »det forfærdelige med den mand, der en gang som lille dreng (12 aar) da han gik og vogtede faar paa den jydsk hede, led meget ondt, sultede og var forkommen, paa en høj stod op og forbandede Gud – og den mand var ikke i stand til at glemme det, da han var 82 aar gammel«. Vi ved at dette minde knugede, ikke alene den gamle fader; men ogsaa sønnerne P. Chr. og S. K. lige til deres sidste aar.

Joh. Hohlenberg har en gengivelse af et portræt af M. P. K. som ung i sin biografi, S. K. (side 30)², og Sejer Kühle har i sin bog⁴ en gengivelse af portrætmalerier ved F. C. Camradt (Fredriksborg) af M. P. K. og af Ane Sørensdatter Lund (side 49).

M. P. K.s første hustru: Kirstine Nielsdatter Royen, døde den 23. marts 1796. De blev gift i 1794. St. Nicolai Kirkes copulationsbog for 1794 siger herom: »Michael Peter Kiærsgaard Hosekræmmer og Kirstine Royen copulerede den 2. maj i Helliggeistes Kirke«. I ovennævnte studser man over den forskellige stavemaade, saavel Peter (Pedersen) som Kiærsgaard, en stavemaade, der med variationer flere gange findes i datidens optegnelser: Kirkkegaard, Kirckegaard, Kjerkegaard. Selv i vore dage træffes forskellig stavemaade af navnet.

Dette ægteskab var barnløst og det er næppe rigtigt at Kirstine Royen skulde være død i barselseng.

M. P. K. giftede sig anden gang, 26. april 1797, med sin tjenestepige, Ane Sørensdatter Lund, der var født 18. juni 1768 i Brande sogn. Hun havde været i huset allerede medens den første hustru levede.

I 1949 kom en lille bog af J. E. Nørsgaard: »Stengaard-Slægten fra Bølling-Sædding«, der fortæller om farmoderens slægt (M. P. K.s moder), og i Vejle Amts Aarvog 1942 var en artikel om S. K.s moder og hendes slægt i Brande egnen.

*

² Michael P. K. og P. C. K. efterladte papirer.

³ Johannes Hohlenberg: S. K. (1940).

⁴ Sejer Kühle: S. K. barndom og ungdom. (1950).

I ægteskabet med Ane Sørensdatte Lund var der 7 børn:

I Maren Kirstine K., København * 7.9.1797. † 15.3.1822, ugift.

II Nicoline Christine K., København. * 25.10.1799. † 10.9.1832.

Gift med klædehandler Johan Christian Lund, København. * 5.2.1799.
† 10.7.1875. 5 børn:

1. Henrik Sigvard Lund. * 18.7.1825. † 26.2.1889.⁵
2. Michael Frederik Christian Lund. * 2.9.1826. † 6.7.1907.⁶
3. Sofie Vilhelmine Lund. * 28.11.1827. † 12.3.1875.
4. Carl Ferdinand Lund. * 2.7.1830. † 21.1.1912.⁷
5. dødfødt søn.

III Petrea Severine K., København. * 7.9.1801. † 29.12.1834.

Gift med kontorchef i Nationalbanken Henrik Ferdinand Lund. København. * 15.3.1803. Ordrup. † 24.8.1875. (broder til Nicoline K.s mand). 4 børn:

1. Anna Henriette Lund. * 12.11.1829. * 16.5.1909.⁸
2. Vilhelm Nicolaj Lund. * 23.3.1831. † 18.7.1902.⁹
3. Peter Christian Lund. * 4.7.1833. † 6.9.1904.¹⁰
4. Peter Severin Lund. * 13.12.1834. † 18.7.1864.¹¹

IV Peter Christian K. Hillerød. * 6.7.1805. Aalborg. † 24.2.1888.¹²

Gift første gang: Elise Marie Boisen. * 31.1.1806. † 18.7.1837.

Gift anden gang; Sophie Henriette Glahn. * 14.5.1809. † 1.6.1881.

1 barn:

1. Pascal Michael Poul Egede K.¹³ * 27.3.1842. † 28.2.1915. Ugift.

V Søren Michael K., København. * 23.3.1807. † 14.9.1819.

VI Niels Andreas K., København. * 30.4.1809. Paterson, U. S. A. † 21.9.1833.
Ugift.

VII Søren Aabye K., København. * 5.5.1813. † 11.11.1855.¹⁴ Ugift.

⁵ Havde megen forbindelse med S. K. og var, medens S. K. var patient paa Fredriks hospital, candidat der. Det var denne læge L., der gjorde sig bemærket ved S. K.s begravelse ved sit angreb paa kirken. Han var læge og proprietær.

⁶ cand. med. & chir., senere distriktlæge i København. R. af Db.

⁷ Ejer af »Aldersro«, gaard i Værsløv sogn.

⁸ »Mit Forhold til hende«. 1904. »Erindringer fra Hjemmet«. 1909.

⁹ Ejer af »Anissegaard«, hvor han døde. Etatsraad. R. af Db.

¹⁰ Ejer af »Breiningegaard«, Asnæs sogn, senere »Tornegaard«, Valby sogn. Ritmester. Erindringsmd. 2.

¹¹ Cand. theol., historie- og sproglærer. Frivillig 1864, død paa Sandbjerg lasaret, begravet paa Ulkebøl kirkegaard. »Erindringer fra Hjemmet«, side 199 f.f.

¹² lic. theol. 1836. Sognepræst i Petersborg-Kindørstofte 1842-56. M. L. 1849-51. Biskop, Aalborg stift 1856-75. Kultusminister i grev Frijs ministerium 1867-68. Kmd.^I Dbmd.

Ud fra – og omkring ovenstaaende grupperer sig den slægt der foruden Peter Christian og Søren K. tæller mange andre, der havde betydning for samtiden og som eftertiden har høstet berigelse af at lære at kende.

Det har været omkring 1768 Michael Pedersen K. kom til København, c. 12 aar gammel, altsaa umiddelbart efter episoden paa heden, og sat i lære hos sin morbroder Niels Andersen Sæding (1720–1796) der var ungkarl og boede Østergade 29. Hos denne morbroder opholdt M. P. K. sig indtil han selv fik borgerskab, 4. december 1780. Han fik markedspas og rejste i de følgende aar som hosekræmmer i Nordsjælland. I 1785 købte han sammen med hosekræmmer Mads Nielsen Royen en ejendom paa Købmagergade (nuværende nr. 31) hvor Royen boede, medens han selv havde forretning og bolig længere henne i gaden (nuværende nr. 43). I 1788 fik M. P. K. tillige borgerskab som urtekræmmer, saaledes at »han i bemeldte Kiøbenhavn maa foruden Ostindiske og Chinesiske Vahre, tillige handle med de fra Vore Vestindiske Eylande kommende Vahre, saasom Sukkere saavel raffinerede som uraffinerede, Sirup og Kaffebonner, og samme i store og smaa Partier til alle og enhver udsælge«. I 1796 arvede han morbroderen Niels Andersen Sæding, der døde 77 aar gl., og samme aar købte han i Sædding »en ved Anders Nørregaards Hauge beliggende indlukket Jord med Diger, hvorpaa intet Hartkorn hviler«, og her byggede han et hus til sine slægtninge i Sædding: moderen, søstrene Karen og Sidsel Marie og broderen Peder. Faderen var død i Sædding 3.–10. 1799. Moderen boede i huset til sin død 1813. Søstrene døde 1810 og 1831 og broderen Peder 1834. Huset var – i modsætning til andre huse i Sædding, der havde lervægge – bygget af røde mursten med rødt egebindingsværk. Samtidig oprettede han et legat paa 3000 Rdl., hvis renter søstrene skulde nyde godt af. Legatet kaldte han »Niels Sedings minde«. Efter søstrenes død skulde 16 Rdl. anvendes til køb af læsebøger til brug i skolen, og resten til løn for læreren for at lette sognet for denne byrde. I 1843 oprettede M. P. K.s fætter, grosserer Mikael Andersen K. et andet legat, til dels supplerende, paa 1250 Rdl. En syvendedel af renten skulde anvendes til undervisningsmidler, resten til syge og fattige. 8. juli 1823 blev der ophængt en tavle til

¹³ Cand. theol., bibliotekar i Aalborg.

¹⁴ Student fra Borgerdydskolen 1830, cand. theol. 1840, magister 1841.

Niels Sedings minde, bekostet af M. P. K. Fætteren M. A. K. har senere ladet ophænge en tavle til minde om M. P. K. »Min Ungdoms Vejleder og Bistand, Sæding Skoles Velgører«.

Ellers havde M. P. K. kun gennem brevveksling forbindelse med fødesognet. Vi ved dog han een gang havde besøg af en broder, antagelig Peder, der imponerede børnene ved om sommeren at optræde med tre frakker paa. Efter broderen Peders død i 1834, var kun M. P. K. og søsteren Else tilbage. Else blev født samtidig med at M. P. K. rejste til Købhv.; men han vedligeholdte til det sidste brevveksling med søsteren. Hun nød fremdeles godt af legatet og sendte som tak derfor oste til broderen i Købhv. med de indkaldte rekrutter fra sognet. Hun døde 6. marts 1844. P. C. K. har besøgt denne faster i Sædding og holdt stadig brevvekslingen i gang (brev af 24. marts 1840, P. C. K. arkiv). I 1797 opgav M. P. K. sin handel i en alder af 40 aar og overdrog den til sin fætter der var ansat hos ham, Mikael Andersen K. og Christen Agerskov (1777–1853), der var en søstersøn til M. P. K. kompagnon Mads N. Royen.

Fra 1797 til sin død levede M. P. K. af sin formue, der var anbragt bl. a. i ejendomme eller andele deri, og vi ved han var ejer – eller medejer – af saadanne beliggende i Købmagergade, Peter Hvitfeldsstræde, Kalveboderne, St. Pedersstræde, Knabrostræde og Helsingørgade. Dette siger os noget om hans økonomiske kaar. Vi ved intet om, hvorfor han opgav sin indbringende forretning. Det var i denne periode han giftede sig med Ane Sørensdatter Lund. St. Nicolai Kirkes Copulationsbog 1797 meddeler: »Michael Kiersgaard, Hosekræmmer, Enkemand, og Jfr. Ane Sørensd. Lund copulerede d. 26. april paa St. Købmagergade.« Det var altsaa bryllup i hjemmet og maaske kan vi heri finde en forklaring.

Omkring 1803 flyttede familien til Hillerød. Sammen med Mads Royen, en broder til hans første hustru, købte M. P. K. et par ejendomme, Slotskroen og Petersborg. Royen boede paa Petersborg og Kierkegaard paa Slotskroen, der havde have ned til søen, og her fødtes sønnen Peter Christian K. i 1805. Samme efteraar flyttede familien tilbage til København og boede paa Østergade, hvor sønnerne Søren Michael og Niels Andreas fødtes.

10. juli 1809 fik M. P. K. skøde paa ejendommen paa Nytorv, huset til højre for det gamle domhus. Her boede han til sin død i 1838, og her kom

S. K. til verden 5. maj 1813. Bygningen findes ikke mere. Sammen med ejendommen ud til Østergade, har Handelsbanken opført en monumental bygning; men paa denne findes nu en mindeplade, der fortæller om stedets forbindelse med S. K.

I otte aars alderen kom S. K. i Borgerdydskolen, hvorfra han blev student i 1830. Fra skolens rektor, den højt anskrevne filolog, professor Mikael Nielsen har vi et talende vidnesbyrd om S. K. Han levede med blandt sin tids unge, brugte vel ogsaa en del penge; men vel ikke mere end de fleste »rigmandssønner«, saaledes at den forargelse, der i den anledning kom til orde i datidens »lille« København, vel mere bundede i misundelse end i retfærdig harme. Om denne side af S. K.s tilværelse faar vi noget at vide gennem M. P. K.s kassebøger og optegnelser. At det har beskæftiget den gamle fader og stundom har været ham til sorg ved vi gennem brevene. Ofte har M. P. K. bebrejdet sønnen med ordene »du bliver aldrig til noget, saalænge du har penge«. Han blev trods alt til noget. At S. K. i disse vanskelige ungdomsaar kom ud i noget der voldte ham fortræd kan ikke forundre naar man kender den strenge husorden der herskede i hjemmet. Vi forstaa hans lyst til at slaa sig løs, men havde gerne forundt ham at styre uden om de skær, der skulde komme til at kaste skygge over hans senere tilværelse.

Familiens egentlige omgangskreds var den nærmeste familie, hvormod Henriette Lund saa levende fortæller i sine »Erindringer fra Hjemmet« (1909), der ikke alene fortæller os om livet indenfor hjemmets fire vægge; men ogsaa giver et interessant billede af tiden og dens skikke. Det er i første række familien Lund vi her stifter bekendtskab med; men H. L. har ogsaa i rids givet et billede af morfaderen (side 21), saadan som hun erindrede ham, hans udseende, hans klædedragt, hans væsen. Det er lykkedes at give en beskrivelse af høj kulturhistorisk værdi for eftertiden, og hendes erindringer er da ogsaa en kilde der stadig kan øses af, naar man vil forstaa S. K. og hans slægt, og de omgivelser hvorunder de levede. Om mormoderen, S. K.s moder, ved vi egentlig ikke ret meget. Heller ikke S. K. selv har omtalt hende saa vi kan danne os noget indtryk af hende; men vi har en fornemmelse af, at sønnernes og faderens samtaler i nogen grad laa uden for hendes verden. Hjemmet med alle dets mange pligter gav hende nok

at tage vare paa, og lykkeligst var hun sikkert naar hun kunde faa anledning til at pusle om sine kære inden for hjemmets rammer; og samle familiens store kreds ved højtiderne, og paa familiens mindedage.

Ogsaa bedstefaderen Henrik Lund »Graa Lund«, som han kaldtes, da han næsten altid gik i graa klædning, giver H. L. en udførlig omtale. Han var klædehandler og efterlod sig en anselig formue (var ikke i slægt med M. P. K.s anden hustru). Med lune fortæller Henriette Lund oplevelser og episoder fra slægtens daglige færden.

H. L.s fader, Ferdinand Lund, havde to brødre af hvilke Christian Lund (1799–1875) var gift med Nicoline K. Den anden broder var naturforskeren, professor, dr. phil. Vilhelm Lund (1801–1880), der fra 1832 til sin død levede i Lagoa santa i Brasilien. H. L. var ældste barn i ægteskabet med Petrea K. og havde tre yngre brødre. Vilhelm L. (1831–1902), Christian L. (1833–1904) og Peter L. (1834–1864). Efter sin første hustrus død i 1834 ægtede Ferdinand L. i 1836 sin kusine Cathrine L. (1800–1859), der havde en broder, professor, medl. af kunstakademiet Troels L. (1802–1867). I dette ægteskab var der tre sønner: Ferdinand L. (1837–1914), etatsraad, kontorchef i statistisk bureau, Ole Henrik L. (1839–1919) justitsraad, tidl. sekretær v. grevskabet Bregentved og ejer af »Taagerudsgaard« og Troels-Lund (1840–1921) historiker, professor, dr. phil.

Omgangskredsen i M. P. K.s hjem kan vi danne os et billede af dels gennem H. L.s erindringer, dels ved eftersyn i kirkebøgerne, hvor vi bl. fadderne træffer navne, som vi maa formode hørte til hjemmets venneskare. I Helliggeistes daabsprotokol møder vi forskellige navne. Ved Maren K.s daab 21. 10. 1797: »Jfr. Cecilie Hedegaard, brændevinsbrænder Lars Lund (en broder til Ane Sørensdatter L.) og hosekræmmer Royen«. Ved Nicoline K.s daab 6. 12. 1799: »Jfr. Kristine Simonsen, Chirurgus Wittus Bierring, studenterne Christian Lind og Niels Simonsen og hosekræmmer Agerschou«. Petrea K. blev døbt 10. 10. 1801: »Mad. Sophie K., strømpehandlerne Michael Andersen K., Christen Agerschou og Jens Bechgaard.« P. C. K. blev døbt i Hillerød 13. 8. 1805: »Mad. Royen, H. C. Wenneken, købmand Aabye, studiosus Lind.« Søren Michael K. blev døbt 20. 4. 1807: »Mad. Cathrine Jørgensen, klædekræmmerne Anders K., Michael K., Niels Aabye og Christen Agerschou.« Niels Andreas K. blev

døbt 2. 6. 1809: »Md. Aabye, klædekræmmer M. P. Albech, Aabye og Møller.« Og endelig blev saa S. K. døbt 3. 6. 1813: »Md. Abelone Aabye, silke- og klædekræmmer Anders K., Niels Aabye, Christen Aggerschou, Otto Møller, Peter Aabye.« (Navnene er bibeholdt efter kirkebøgerne.)

Det er i nogen grad de samme navne vi møder, dels slægtninge og dels, hvad vi maa formode, venner af hjemmet. Vald. Ammundsen siger meget betegnende i sin bog fra 1912 (side 43)¹⁵: »man føler sig i denne Klynge tæt omgivet af Vadmel og Uld«.

H. L. taler i sine erindringer ogsaa om andre end ovennævnte; men iøvrigt ved vi jo at der i hjemmet herskede jævne borgerlige forhold, maaske endda ret spartanske, naar man tænker paa den gode økonomiske baggrund. Men ved familiefester og sammenkomster var der altid dækket festligt bord. M. P. K.s tungsind var vel en grund til den stiltfærdige livsførelse i hjemmet, en tilstand der paa forskellig maade prægede sønnerne P. C. K. og S. K. i deres ungdom.

Af sønnernes venner der kom i hjemmet kender vi Frederik og Martin Hammerich, A. G. Rudelbach, Ludvig Chr. Müller, Johannes Ferdinand Fenger, V. Oldenburg og flere. Blandt ungdomsvennerne træffer vi ogsaa Emil Boesen, hvis søstre Ulrikke B. og Johanne B., døtre af justitsraad Boesen, var veninder med Petrea og Nicoline K.

Efter M.P.K.s død i 1838 og P.C.K.s udnævnelse til sognepræst i Pedersborg og Kindertofte i septb. 1842, opløstes hjemmet paa Nytorv. S. K. boede efter den tid forskellige steder i København (Fr. Brandt og E. Rammel: S. K. og Pengene, Kap. V) indtil sin død i 1855. Om disse aar har vi gode oplysninger, dels gennem de mange skrifter der udkom efter S. K.s død, og dels gennem de efterladte dagbøger og papirer.

1856 blev P. C. K. biskop i Aalborg og 1867 kultusminister i Grev Frijs ministerium. Saavel gennem P. C. K.s egne samlede skrifter,¹⁶ som gennem de officielle meddelelser, har vi et grundigt kendskab til denne periode og en mængde kilder at øse af til forstaaelse af hans person og hans nærmeste.

I Sverige lever en gren af slægten, hvis stamfader var en fætter til

¹⁵ Valdemar Ammundsen: Søren Kierkegaards Ungdom. (1912).

¹⁶ P. C. Kierkegaard: Samlede Skrifter, udg. af Poul Egede Glahn og Lavrids Nyegaard. (1902-1905).

M. P. K., Niels Christian K. 1817–1869. Denne, der var skibsbygmester, rejste i 1839 til Sverige, hvor han blev en meget anset og brugt skibskonstruktør, hvis navn blev kendt langt uden for Sveriges grænser. Han udgav et værk om skibsbygning »Praktisk Byggnadskonst«, som i sin tid var en meget anvendt lærebog og gjorde ham kendt indenfor den maritime verden. Han og hans hustru henstaar i et par pragtfulde marmorsarkofager i slægtens gravkammer paa Lillkyrka kirkegaard ved Ørebro. En søn, Kristian Nicklas K. 1845–1930, var ejer af »Erikssund« gods ved Sigtuna, og var en foregangsmand indenfor svensk landbrug, ligesom han var en af Sveriges største mejeriere. En sønnesøn Nils K. 1875– lever og bor nu paa det gamle herresæde »Ekeberg« ved Hjälmarén, bekendt for sine pragtfulde sølvsamlinger. N. K. er tillige kendt som en meget anset kender af Sveriges flora. »Ekeberg« gods drives nu af hans sønner Anders og Nils Chr. K., der begge er nutidigt indstillede, og fra hvis marmorbrud bl. a. »Dramatiska Teatern« i Stockholm har hentet sit materiale.

Om denne gren af slægten har dr. phil. Bengt Hildebrandt, der paa mødrene side selv nedstammer fra slægten, bl. a. skrevet en afhandling i svensk »Personalhistorisk Tidsskrift« 1935, side 92 ff.

Foruden gennem denne rent personalhistoriske oversigt er det naturligvis ogsaa muligt gennem det skrevne at danne sig et billede af S. K. og hans slægt. I det efterfølgende er ikke medtaget samlede udgaver eller enkelte bind af S. K.s skrifter, da disse maa formodes at være velkendte. Dermed er naturligvis ikke sagt at et indgaaende kendskab til S. K.s værker er uden betydning for forstaaelse af hans person; men det maa i denne sammenhæng forudsættes som givet.

Vil man prøve at lære S. K. at kende gennem det skrevne, maa der gaaes frem efter en bestemt plan. For begynderen kan det stærkt anbefales at sætte sig ind i den lille vejledning der findes i »Søren Kierkegaard Selskabets populære skrifter«¹⁷ eller professor, dr. phil. F. J. Billeskov Jansens Antologi¹⁸ med forklaringer, der paa en fortrinlig maade sætter læseren i gang, idet der i disse bind er medtaget de væsentligste sider af S. K.s forfatterskab, og som med kommentarbindet ved haanden er en

¹⁷ F. J. Billeskov Jansen: Hvordan skal vi studere S. K. (1949). 2. udg. 1952.

¹⁸ F. J. Billeskov Jansen: S. K. Værker i Udvalg med Indledning og Forklaring I-IV. (1950).

udmærket pædagogisk hjælp for den begyndende Kierkegaard-læser. Men der findes iøvrigt en mængde hjælpeklender at øse af.

Allerede c. 15 aar efter S. K.s død forsøgte H. P. Barfod, ved henvendelse til tidligere skolekammerater og omgangsfæller, at samle et materiale, der kunde give et billede af S. K. Vald. Ammundsen har gjort opmærksom paa faren ved kritikløst at benytte dette materiale, idet det efter hans mening giver et bedre billede af forfatterne end af S. K. Andre skolekammerater af S. K. faar kun uvæsentlige ting med, der intet siger til forstaaelse af hans personlighed. Levins minder om S. K. er mere en samling anekdoter end egentlige bidrag til forstaaelse og kan i al fald ikke anvendes hvis man vil prøve at give et billede af S. K., der kan staa for en kritisk gennemgang.

Fra samme periode har vi Hans Brøchners erindringer om S. K., der gennem aarene har været flittigt brugt til belysning af hans person. De udkom første gang i 1877, i det nu indgaaede tidsskrift »Det nittende Aarhundrede«. Professor Brøchners erindringer maa vist anses for at være noget af det mest paalidelige og nøgterne vi har fra denne periode, og skønt Brøchner paa væsentlige punkter var S. Kierkegaards modsætning, har han gennem sine meddelelser forstaaet at give en nøgtern vurdering af S. K., og selv helt træde tilbage. I 1953 kom Steen Johansens lille udg. af Brøchners erindringer med indledning og oplysninger; den er vel værd at stifte bekendtskab med.¹⁹

Af andre samtidige er, om nævnt, søsterdatteren Anna Henriette Lunds skidringer af helt anden karat. Uden fortolkninger af nogen art tegner H. L. et billede, der maaske nok i nogen grad er bestemt af hendes aabenlyse beundring af morbroderen (S. K.) men samtidig pietetsfuldt refererer begivenhederne for læseren, saa man ikke et øjeblik er i tvivl om her at staa overfor et menneske med et førstehaandskendskab til de virkelige forhold, saadan som de udviklede sig og som derfor i sine beskrivelser har givet os en kilde til forstaaelse af S. K. af allerstørste værdi. Selvom der findes et righoldigt materiale at øse af til belysning af S. K., dels ved ham selv, om ham selv, om sig selv, maa vi være H. L. taknemlig for hendes erindringer, og ikke mindst for den lille samling breve fra S. K. til Regine

¹⁹ Hans Brøchner: Erindringer om S. K. udg. med Indledning og Oplysninger af Steen Johansen. (1953).

Olsen (»Mit Forhold til hende«). Det er en lille fin bog. At denne periode i S. K.s tilværelse har haft afgørende betydning for hans liv og hans forfatterskab ved vi nu. Aar efter, da han saa tilbage og mindedes ophævelsen af forholdet til R. O. siger han: »Fra det Øjeblik helligede jeg mit Liv efter ringe, men yderste Evne til at tjene en Ide«. Fra tiden omkring 1849 har vi udkast til et brev, som R. O. først fik at se efter hans død. Heri hedder det: »Tak for den Tid, du var min, tak for alt hvad jeg skylder dig. Tak, du min indtagende Læremester, for din Barnlighed, der blev min Undervisning; tak for hvad jeg har lært, om ikke af din Visdom, saa af din Elskelighed; tak, du yndige Lilje, du lille Fugl, du min Længsel, ogsaa for dine Taarer, der mægtigt har udviklet mig, tak – dog hvortil mange Ord; mit Liv har udtrykt: hun var den eneste Elskede; og da hun saa giftede sig, da blev hun det Menneske blandt levende, hvem jeg er størst Taknemlighed skyldig. Det er min Overbevisning, at nu Øjeblikket er der, da du kan have godt af at læse disse Skrifttegn; min Stemme faar du ikke at høre.« Disse linier giver os et indblik i S. K.s lønkammer og siger os noget til forstaaelse af hans person.

Det var ved et besøg hos H. L. – antagelig 1893 – at daværende Gehejmeraadinde Schlegel (R. O.) meddelte H. L. sin bestemmelse om efter sin død, at ville sætte hende i besiddelse af brevene hun i sin tid havde modtaget fra S. K. Senere ændrede fru S. sin beslutning og bragte selv brevene til H. L. (efteraar 1895). Denne udarbejdede da det lille skrift »Mit Forhold til hende«, som blev læst for fru S. i efteraaret 1896 og som vandt hendes udelte bifald, og det blev bestemt at brevene skulde udgives efter fru S.s død. Man har vist lov at sige, at fru S. hele sit liv har bevaret mindet om S. K. i kærlig erindring og sikkert ogsaa som aarene gik har forstaaet hans betydning for samtiden og eftertiden, og sikkert ogsaa næret et ikke udtalt ønske om at se brevene udgivet. Denne beslutning blev altsaa taget i 1896, og bogen udkom saa i 1904, kort efter fru S.s død. Brevene viser os S. K. fra en side som han ellers prøver at skjule for omverdenen, en side der lader os ane noget om, hvad der boede bag det tilknappe og satiriske væsen, der allerede var fremtrædende hos ham i de helt unge aar. Fra samme periode har vi ogsaa: Kierkegaardske Papirer, Forlovelsen, ved Raphael Meyer (1904); men først med Niels Thulstrups: Breve og Aktstykker vedr.

S. K. I-II, 1953, har vi en saglig kronologisk ordning af brevene, bind I, side 47 ff.

P. A. Heiberg har²⁰ givet os en psykologisk gennemgang af S. K. religiøse udvikling i aarene 1835–1838. I disse optegnelser giver Heiberg os den psykologiske baggrund for S. K.s udvikling i de vanskelige aar, der har givet anledning til saa mange og saa forskelligartede fortolkninger. Der er her gjort en overordentlig fyldig analyse af S. K.s efterladte papirer, der lader os ane den spænding, hvori S. K. levede netop i disse aar, der fik saa stor betydning for hans senere udvikling. P. A. H. slutter sit segment: »Her er mere end eventyr og musik. S. K. har for første gang følt det han 10 aar efter udtrykker saaledes: »Mit Livs lykkeligste Side, denne hidtil Gud være lovet uopslidelige og altid sig foryngende kilde til Glæde: at Gud er Kjerlighed«.

I 1912 kom Vald. Ammundsens allerede nævnte bog, der lader os følge S. K. indtil 1835, altsaa til hans 22. leveaar, og er en fortræffelig bog for den, der i særlig grad vil studere S. K.s person og slægt. Med V. A.s enestaaende evne til at faa det væsentlige med, giver den et indblik i S. K.s daglige tilværelse og den slægt han levede midt i. Som personalhistorisk kildeskrift er den fremragende, og for den der vil forstaa slægten vil der her findes oplysninger, der sætter læseren i stand til, ved hjælp af de mange henvisninger og citater, at danne sig et førstehaandskendskab til slægten K. Sammen med senere udkomne slægtsregistre er det muligt at føre slægtens personalia helt op til vore dage, d. v. s. 1941, da den hidtil største slægtsbog, der indeholder c. 1800 navne over slægten, udkom.

Naturligt nok findes det fyldigste materiale til belysning af S. K. og hans slægt i de vældige brevsamlinger, dagbogsoptegnelser, journaler, protokoller o. s. v. saavel fra faderen, som fra broderen biskop P. C. K., der findes paa det kgl. bibliotek og som har været flittigt brugt af forskere gennem aarene.

Carl Weltzer²¹ har gjort stærkt brug af disse arkiver ved udarbejdelsen af sin vægtige bog om brødrene: »Peter og Søren K.« og har foretaget et fyldigt udvalg, der giver os en værdifuld hjælp til forstaaelse af de to

²⁰ P. A. Heiberg: *Kierkegaard Studier*. I (1912). III (1918).

²¹ Carl Weltzer: *Peter og Søren Kierkegaard*. (1936).

brødre, der paa væsentlige punkter var saa forskellige. Vil man lære dem nærmere at kende i de omgivelser de levede og færdedes under, er Weltzers bog af vidtrækkende betydning. Trods de store forskelligheder er der som aarene gaar mere og mere, der hos brødrene peger hen mod det samme synspunkt paa tilværlsen: »Livet er blevet mig en bedsk Drik, og dog skal den indtages som Draaber, langsomt tællende.« Det blev for dem begge »en bedsk Drik« – navnlig de sidste aar; men bag ved den aandelige kamp hører vi hjertet slaa i lønligt haab om trods alt at kunne hvile i Guds Naade. Det blev en kamp der *tilsyneladende* sprængte dem; men begge døde de med »livet« i behold.

I sine erindringer (side 25) fortæller Henriette Lund ret indgaaende om S. K.s udseende og tegner derved et billede kom ikke svarer til den fore, stilling der sædvanligt næres om hans person. Om S. K.s økonomiske kaar faar vi at vide at han simpelthen delte sin formue, som Chr. Lund forvaltede, op i portioner, som han efterhaanden brugte op uden at dette forstyrrede hans sindsro. I vinteren 1855, det maa altsaa have været kort før døden indtraadte, hentede han sin sidste portion. Diskussionen om dette emne endte som regel med at S. K. med eftertryk paa hver stavelse, kun sagde de fire ord: »Det var som Satan«. Da første bind af »Efterladte Papirer« udkom udtalte Christian Lund: »Ja, er det ikke en uhyggelig Tanke at et menneske, som altid saa saa fornøjet ud, har været saa bundmelankolsk; men hvorledes skulde man ogsaa være i godt humør, naar man saaledes spiser sin Formue op!« (En udtalelse der rummer en vældig inkonsekvens!)

Om S. K.s sidste tid og den aabenlyse strid med samtiden siger H. L.: »Men han stred tilsidst som den, der har kort tid og derfor voldsomt stiller alt paa spidsen. Han følte jorden vakle under sig. Intet under derfor, om der kan paavises fejl og ensidigheder – – (maaske et synspunkt, der er godt at erindre sig, ikke mindst ved læsningen af »Øjeblikket«).

Det synes som om H. L. har haft øje for visse sider i S. K.s liv, der har været skjult for de fleste og som gennem disse skildringer kom til at staa i et klarere lys for eftertiden; men glemmes maa det ikke, at H. L. fra sin barndom var grænseløs betaget af morbroderen og vel derfor saa ham i et mere »forklaret« lys.

I sine egne skrifter fører S. K. os selv ind i den verden der omgav ham og som han levede med i. I en »Fortælling«, der sikkert hører til noget af det første fra hans forfatterskab, genkender vi S. K. under pseudonymet Johannes Climacus. At denne antagelse er rigtig har han selv fortalt professor H. Brøchner.

A. S. K.s samtidige har vi ogsaa brevene fra barndoms- og ungdomsvennen Emil Boesen²²; den senere stiftsprovst i Aarhus. Brevene lader os faa et indblik »bag forhænget« som S. K. ellers aldrig lod nogen se ind bag. De viser klart, hvor meget dette venskab har betydet for S. K., et venskab der varede livet igennem og som fra den sidste svære tid giver os et billede af S. K. som vi ikke gerne vilde have undværet. Det er som om S. K. i disse breve lægger noget af den skyhed til side, som han ellers bar til skue naar han blev betragtet »udefra«, og det er denne aabenhed der giver indblik i sider af hans væsen, som vi ikke er vant til at se. Naar S. K. i dagbogen skriver: »en fortrolig har jeg aldrig haft«, synes dette ikke at passe paa forholdet til E. B. Vel var han »hin enkelte«, der alene kendte »den hemmelige note«, der ikke kunne deles med nogen anden; men ingen andre steder mindes vi ham i fortrolig samtale, dels gennem brevene, dels mundtligt som i samværet med E. B. Maaske allerstærkest ved B.s sidste besøg paa Fredriks hospital i okt. 1855. S. K.: »Farvel, tak, tilgiv mig, at du ved mig er kommen ind i vanskeligheder, som du ellers vilde have været fri for«. E. B.: »Farvel, saa sidder du nu i Guds fred til Vorherre kalder dig, farvel!« Saadan taler en fortrolig kun til en fortrolig; – men selv for en saadan findes et aflukke som ingen »fortrolig« faar nøgle til. Saadan maa det forstaas. At B. og K. har kunnet dele de største aandelige værdier med hinanden synes disse samtaler at være et vidnesbyrd om. I al deres enkelthed tegner de et fint billede af S. K.s sidste tid og lader os ane noget af det der boede i ham naar »stridsværktøjet« var lagt til side. At E. B. saa dybere og længere ind bag forhænget end de fleste er vist uden for al tvivl og mange aar efter, da han som emeritus boede i Kbhv. og da sikkert meget ved S. K. afklarede sig for ham talte han med vemod om sin

²² Carl Koch: S. K. og Emil Boesen (1901).

E. B. resid. kapellan i Horsens 1849, sognepræst samme sted 1863, stiftsprovst i Aarhus 1863.

tidligt afdøde ven. S. K. var og blev hin enkelte, som kun forstaas hvor »Hjerte mod Hjerte slaar«.

Af hin hindring, denne pæl i kødet, den hemmelige note, har P. A. Heiberg givet en analyse i sit skrift: »En Episode i S. K.s Ungdomsliv«. Heiberg prøver ud fra S. K.s egne skrifter at finde frem til den hemmelige note, som han mener maa tidsfæstes til første halvdel af 1836, altsaa i S. K.s 23. aar. I S. K.s optegnelser, dagbøgerne, der ellers næsten er ført fra dag til dag findes et paafaldende hul i tiden 22. april – 6. juni 1836. Gennem citater, uddrag og henvisninger til K.s skrifter har H. prøvet at fylde dette hul ud, den hemmelige note, pælen i kødet.

Ogsaa Lina Zeuthen²³ har gennem sin vægtige bog prøvet at finde frem til en løsning af det samme problem. Selvom der gennem Heibergs lille skrift og Lina Zeuthens mange citater er peget paa meget, der kan hjælpe os til en forstaaelse, maa det erkendes, at nogen løsning har ingen af forfatterne kunnet give. P. A. Rosenberg²⁴ har gjort et forsøg uden at dette kan siges at virke overbevisende, selvom han maaske i sin konklusion kommer sandheden nærmest. I E. P. 1850, S. 297, hvor Kierkegaard nævner »Pælen«, tilføjer han, at der »har knyttet sig Bevisthed om Skyld og Synd« til den. Rosenberg siger: »Altsaa: noget afgjørende kan der ikke meddeles om dette saare vigtige Punkt. Hospitalsprotokollen fra Kierkegaards Dødsleje giver ingen Oplysning. Dog fejler man neppe ved at sætte det gaadefulde Onde i et eller andet Forhold til Kjønslivet«.

Lina Zeuthens bog har sin store værdi derved, at den paa enestaaende maade beskæftiger sig med den psykologiske side af S. K.s tilværelse. Igennem mere end 50 aar har forfatterinden arbejdet med stoffet og i den grad indlevet sig deri, at vi maa være taknemlige for at denne bog har set dagens lys. Den burde vi have haft for længe siden. Med disse forsøg in mente maa der være grund til at pege paa det kendte ord i journalen, hvor S. K. skriver: »Efter min Død skal ingen i mine Papirer (det er min Trøst) finde en eneste Oplysning om hvad der egentlig har udfyldt mit Liv; finde den Skrift i mit Inderste, der forklarer alt, og som ofte gør hvad Verden vilde kalde Bagateller til uhyre vigtige Begivenheder for mig, og

²³ Lina Zeuthen: S. K. hemmelige note. (1951).

²⁴ P. A. Rosenberg: S. K. (1898, side 16).

hvad jeg anser for Ubetydelighed, naar jeg tager den hemmelige Note bort, der forklarer alt.« Ingen forsker, der vil trænge ind i S. K.s hemmeligheder kan komme uden om disse notater.

Af bøger fra en senere tid der har haft betydning for forstaaelsen af S. K. og hans slægt, er allerede nævnt Joh. Hohlenbergs digre værk fra 1940, hans Kierkegaard-biografi, der er anlagt efter de store linier. Den giver et levende billede af København paa S. K.s tid, og vi møder i denne bog et væld af datidens kendte skikkelser, saa vi herigennem lettere danner os et indtryk af hans samtid. Bogen er forsynet med et ret fyldigt billedmateriale der er af værdi for nutiden. Hvor interessant den end er at stifte bekendtskab med, heller ikke den giver nye sider, selvom den skildrer S. K. ud fra synspunkter der afviger fra de almindelige, – nemlig ved at betragte S. K. som et menneske, hvis existens er betinget af en ganske bestemt opgave. Ogsaa Sejer Kühles nævnte, lidt bredt anlagte bog: »S. K. barndom og ungdom«, er god at faa forstand af. For den der vil forstaa slægten indeholder den en del personalhistorie og billedmateriale; men den peger ikke paa væsentlige sider hos S. K. der ikke i forvejen er kendt, og giver derfor ikke heller noget afgørende nyt billede af S. K.

I 1953 kom O. Holmgaards bog om Peter Chr. Kierkegaard,²⁵ S. K.s ældre broder, den senere biskop i Aalborg og kultusminister i Grev Frijs ministerium i 1867. Denne bog giver værdifulde oplysninger om den høj-lærde prælat. Sammen med de af Carl Weltzer i bogen »P. og S. Kierkegaard« givne oplysninger tegner de et interessant billede af en af de betydeligste personer indenfor den danske kirke. Vi lærer her P. C. K. at kende som den af Grundtvig stærkt prægede lærling, følger ham som forkæmperen for den rene linie i folkekirken (mod tvangsdaaben) – ordet folkekirke skylder for øvrigt P. C. K. sin oprindelse – som den flittige biskop og i hans kamp mod den kreds, der vilde have ham bort fra København, hvor han gjorde sig for stærkt gældende. Endelig faar vi ogsaa noget at vide om hans politiske virksomhed og om hans mange skrifter, hvoraf der findes en fyldig oversigt i bogen. I vor nye kirkesalmebog findes to salmer medtagne af P. C. K., den kendte salme »O, herre god og frelser from« Nr. 412, og det enkelte vers Nr. 391. Bogen giver til slut en detaljeret udredning af P. C. K.s

²⁵ Otto Holmgaard: P. C. Kierkegaard. (1953).

sidste og vanskelige aar, hvor ikke alene tungsindet; men ogsaa sindssygen gjorde hans alderdom saa tragisk. Som S. K. led ogsaa han ved mindet om faderens ungdomsforvildelser og saa, som denne, den megen modgang som en forbandelse der hvilede over slægten. Han døde i Aalborg 24. februar 1888. I »Berlingske Tidende« og i »Politiken« fremkom ved hans død vidt forskellige nekrologer, under 25. februar 1888. Harald Høffding havde 26. februar s. aar en artikel som protest mod »Politiken«s nekrolog. Biskop Fr. Nielsen karakteriserede ham, ved udg. af de samlede skrifter (1901) som »en af Danmarks betydeligste Præster og en af de ypperste i den danske Bisperække«. Holmgaards bog er paa sin vis tung læsning; men man er klogere paa mangt og meget efter læsningen af den.

I 1953 kom saa den længe savnede samlede udgave af »Breve og Aktstykker vedr. S. K.«, udarbejdet af S.K.selskabets sekretær, universitetsadjunkt Niels Thulstrup.²⁶ Med dette digre værk i to bind er vi naaet et langt stykke frem. Det er første gang alle disse kilder er tilgængelige for en større offentlighed, og de vil ikke være til at komme udenom for fremtidens forskere. I disse to bind er i kronologisk orden samlet, hvad det har været muligt at finde frem til, aktstykker, breve, dedicationer, og klart og overskueligt er disse ting lagt frem for læseren. Papirerne findes for største partens vedkommende i S. K.arkivet paa det kgl. bibliotek.

Siden 1949 har der været anmeldt litteratur vedr. S. K. saavel fra indsom udland i Meddelelser fra S. K.selskabet. I Hefte Nr. 2, 5. aargang, marts 1955, findes en indholdsfortegnelse for samtlige aargange.

Nærværende oversigt har kun skullet tage stilling til de skrifter, der kunne hjælpe til en forstaaelse af S. K. og hans slægt. Der er ikke medtaget værker eller udgaver, der i egentligste forstand beskæftiger sig med S. K.s forfatterskab. Oversigt over saadanne værker findes i dr. phil. Aage Henriksens forskningshistorie fra 1950,²⁷ og dr. phil. Aage Kabells bog fra 1948.²⁸ Disse kritiske oversigter er videreført af Niels Thulstrup i tidsskriftet »Edda« 1954. Foruden de ovennævnte mere kendte ting, har der gennem aarene i dagblade og tidsskrifter været givet forskellige meddelelser

²⁶ Niels Thulstrup: Breve og Aktstykker vedr. S. K. I-II. (1953-54).

²⁷ Methods and results of S. K. studies in Scandinavia. (1950).

²⁸ Aage Kabell: K. studiet i Norden. (1948).

om slægten. I »Aar bog for Ringkøbing Amts historiske Samfund« fremkommer med mellemrum artikler om slægten. (Sædding, Michael P. K. fødesogn, ligger i Ringkøbing amt).

I Sædding kirke findes en mindetavle til ihukommelse af M. P. K. Derimod er det ikke rigtigt som opgivet af Trap, 4. udg., at der ogsaa findes en lille bronze statuette af S. K. Den eneste statue af S. K. man kender staar i haven ved det kgl. bibliotek i Købhv. (modelleret af Hasseriis). En afstøbning findes paa »Ekeberg« i Sverige.

Endnu er der i arkiver mængder af materialer der ikke er bearbejdet; men disse ting maa vist i særlig grad forbeholdes forskere, da det kræver en betydelig indsigt at gaa i gang med disse efterladenskaber.

S. K. vil nu – som altid – være et stridens tegn. Som han var hadet og elsket i levende live er han blevet dissekeret efter sin død. Den kommende tid vil uden tvivl give anledning til endnu flere – og endnu mere forskelligartede fortolkninger end vi hidtil har set. Men for den ærlige læser og forsker vil han altid komme til at staa som »hin enkelte« – og kun som saadan vil han kunne forstaas. At studere S. K. fragmentarisk vil næppe føre til noget positivt resultat. Uden at følge en bestemt linie, hans person, hans forfatterskab, hans slægt, vil man næppe komme i nærmere forbindelse med den mand, der medens han levede var i stand til at ruske sin samtid op, – og som efter sin død har sat flere tanker i gang end de fleste andre.